

10 דקות של עיון - סוכות

פרק ב: סוכה דירת ארעי - על שום מה?

הרב ישי אנגלמן

בפרק הקודם עסקנו בהגדרה השלילית של הסוכה, והגדרנו שסוכה איננה בית, והיא מקום שהאדם דר בו דיור שונה מהדיור אותו נוהג לאורך כל השנה. ייתכן שדיון זה יכול להוביל אותנו לדיון נוסף בעניין הסוכה - האם סוכה דירת קבע או סוכה דירת ארעי. בשאלה זו נחלקו תנאים שונים, כאשר הדעה העיקרית שהתקבלה היא שסוכה דירת ארעי. אמנם, כבר ציינו ראשונים שונים שלא כל מחלוקות התנאים העוסקות בשאלה זו זהות ובשאלה זו ישנן מספר רמות, כאשר לא כל הרמות נובעות מאותם יסודות ומאותם עקרונות, וממילא אין הכרח לפסוק פסיקה אחידה בכל הדיונים אם סוכה דירת קבע או דירת ארעי.

לדוגמה, הגמרא מחברת את מחלוקת בית שמאי ובית הלל (סוכה ג, א) בעניין גודלה המינימאלי של הסוכה - ששה על ששה טפחים או שבעה על שבעה טפחים (דיון שעוד נעסוק בו בהרחבה בפרק הבא) - עם הדיון האם סוכה דירת קבע בעינינו או לא. עם זאת, אנו יודעים ממקומות אחרים בש"ס שההגדרה המינימאלית לבית היא ארבע אמות על ארבע אמות - שטח הרבה יותר גדול (וזו אכן שיטת רבי בעניין גודלה של הסוכה שצריכה להיות בגודל זה). אם כן, מדוע בית שמאי נכללים בגמרא בתוך השיטה שסוכה דירת קבע בעינינו, והרי כל ההבדל בין בית שמאי לבית הלל הוא הבדל קטן ביותר התלוי בשאלה האם בנוסף לראשו ורובו של האדם צריך שיהיה מקום להכניס גם שולחן לסוכה או לא, אך שיטה זו רחוקה מאד משיטתו של רבי המצריך ארבע אמות על ארבע אמות! ההסבר הוא שיכולת להכניס שולחן מייצרת סוג אחר של ישיבה בסוכה, על אף שאינה משנה את סוג המבנה. נחלקו בית שמאי ובית הלל האם לאדם אמורה להיות אפשרות לשבת בסוכה כפי שהוא יושב בביתו לאורך כל השנה עם שולחן להניח עליו את חפציו או שלא. אם כן אנו רואים כי גם בתוך הדעות הקובעות כי סוכה דירת קבע בעינינו - למעשה מדובר בהגדרות שונות - רבי קובע כי סוג המבנה צריך להיות דירת קבע, ובית שמאי סוברים שצורת הישיבה בסוכה צריכה להיות כשיבת קבע.

ההגדרה של הסוכה כדירת ארעי, שכפי שאמרנו כעת, ייתכן שגם בית שמאי מסכימים להגדרה הבסיסית הזאת של הסוכה כמבנה ארעי, איננה רק הגדרה שלילית שלא צריך דווקא דירת קבע, אלא גם הגדרה חיובית של דירת ארעי - הגדרה השוללת דברים מסוימים.

כך, לדוגמה, רבא, שהתקבל להלכה, מסביר את שיטת חכמים בתחילת המסכת, הפוסלים סוכה שלמעלה מעשרים אמה, בכך שסוכה למעלה מעשרים אמה היא בהכרח דירת קבע. סוכה כזו היא סוג מבנה שאי אפשר

לעשותו בצורה ארעית ולכן הוא פסול (על אף שסוכה כשרה יכולה להיות יציבה ועשויה אף מדפנות של ברזל, אך חייבת להיות לפחות אפשרות שהסוכה תהיה ארעית, מה שלא ייתכן בסוכה הגבוהה מעשרים אמה).

לגבי הסכך אנו מוצאים בדברי הראשונים, ביניהם התוספות בתחילת המסכת (ב, א ד"ה כי עביד), קביעה שהסכך צריך להיות בפועל ארעי, ולא די בכך שהוא תיאורטית יכול היה להיות ארעי כמו הדפנות, ועל כן מוכרח שהסכך יהיה כזה שגשמים יכולים לחדור דרכו. סכך שאין הגשם יכול לחדור דרכו הוא סכך פסול כי זה אומר שיש כאן סכך של קבע, וכיוון שעיקר הסוכה קרוי על שם הסכך, כפי שראינו שקבע רש"י, הרי שהסוכה כולה הופכת בכך להיות דירת קבע ונפסלת. מעניין שלפי חלק מהאחרונים, גם לפי התנאים הסוברים שסוכה היא דירת קבע (כמו לדוגמה רבי), הסכך צריך להיות ארעי וכולם יסכימו שסכך של קבע פוסל את הסוכה.

אנו רואים, אם כן, שסוכה דירת ארעי היא הגדרה חיובית, דרכה ניתן להתבונן על המשמעות של הסוכה אליה התורה מצווה לצאת. התורה מצווה לצאת מהבית ולשבת במקום שמוגדר באופן חיובי כדירת ארעי, מקום שאינו מוגן באופן מלא מהגשם ומשאר הבעיות שבחוץ. את הרעיון שעומד מאחורי ההגדרה הזאת ניתן להסביר בכמה כיוונים, ונעסוק כעת בכיוון אחד. הישיבה בסוכה היא שחזור של חווית חוסר המוגנות שחוה אותה כל מיני שהולך במדבר ממקום למקום, וממילא מדובר בשחזור חוויתם של בני ישראל שהלכו ממצרים לארץ ישראל. החוויה הזו של ההליכה במדבר הכוללת חוסר מוגנות – יוצרת חוויה של תלות בקב"ה. החידוש של מצוות הסוכה הוא שעל אף שהאדם אינו יושב בסוכה בחייו אלא בבית קבע, הוא מתוודע לחוויה של התלות בקב"ה ומבין שהוא תלוי כל חייו בה'.

בהקשר הזה מעניין לראות דברים שקובע ר' שלמה זלמן מלאדי, בעל שולחן ערוך הרב, דברים שהם בעצם פרשנות שלו לדברי הגמרא בעניין סוכת היוצרים וסוכת גנב"ך ורקב"ש, ומתוך הדברים שלו ניתן להעמיק בקביעה "צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי":

אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל בלבד דוגמת ענני כבוד אבל אם היא עשויה גם לדירה דהיינו לדור בה בקביעות ולא להסתופף בצלה בלבד או שעשויה גם להשתמש בה תשמיש של צניעות כגון לאוצר או שאר תשמיש שצריך לעשותו במקום צנוע או שהיא עשויה גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית שהרי הבית הוא מיוחד לכל דברים אלו והתורה אמרה סוכה ולא בית:

(שולחן ערוך הרב אורח חיים תרכו, א)

הרש"ז קובע שהסוכה צריכה להיות מיועדת לדבר מינימאלי בלבד – לעשיית צל. אם היא עשויה עבור דברים נוספים כגון אחסון דברים, הרי שהסוכה פסולה. אדם היושב בסוכה אמור להרגיש שהוא יושב במקום שכל עניינו הוא הגנה מהשמש ועשיית צל ואין עוד כל שימוש נוסף לעניין. אפשר לומר שהמשמעות של זה היא רק טכנית-חיצונית, לדמות את הסוכה לענני הכבוד שנועדו להצל על ההולכים במדבר, אך ניתן לומר שיש בכך משמעות נוספת. הסוכה משחזרת את החוויה הקיומית של ההולכים במדבר, שהרגישו את הליווי התמידי של ה' בענני כבוד, ודבר זה בא לידי

ביטוי דווקא כשהסוכה היא דירת ארעי, סוכה שאין לה כל משמעות נוספת ולא עושה דבר מעבר לצל, שם יכול האדם להרגיש ש"ה' צלך על ידך על יד ימינך".